

dorlás-, menekültügyi kérdés) elemzi. De azok, akik a 19–20. századforduló magyar konyhája, a Matterhorn meghódítására indított hegymászó expedíció tragédiája és ennek következményei vagy épp a távol-keleti Burma történelme iránt

érdeklődnek, szintén ajánlott módon kézbe vehetik a *BBC History* augusztusi számát és bővíthetik ismereteiket a tartalmas és érdekesítő írások révén. (*BBC History* 2015. augusztus)

Fazakas László

ISZLÁM REFORMÁCIÓ?

■ Ayaan Hirsi Ali nevét nem árt megjegyezni, mert az egyik legérdekesebb (és leghitelesebb) hang az iszlám körüli jelenlegi vitákban. „Szómáliai nomádból holland parlamenti képviselő, első számú közellenség, kétszeres emigráns, illetve ki tudja, hány-szoros politikai menekült” – írtam egykor röviden a most 45 éves hölgy életpályájáról. Minek tagadjam, addig megjelent néhány könyvének friss olvasata is belejárt ebbe az elfogultan pozitív hangnembe. Az ateista nőjogi harcos világnézete egy mondatban: „az intolerancia tolerálása gyávaság”.

A karizmatikus szépségű politikusnő Hirsi Magan Isse szómáli tudós, politikus és ellenzéki vezető lányaként született. Apja távollétében, kislánykorában a törzsében szokásos női nemiszervcsonkításon esett át, és ez csak az egyik az öt sorozatban ért és általa az iszlámmal összefüggésbe hozott traumák közül, amelyekből holland emigrációba menekült (részletesebben magyarul lásd az Ulpiusnál 2007-ben megjelent *Az engedetlen*, valamint az egy évvel később megjelent *A hitetlent*).

Hollandiai tartózkodása alatt Ayaan írta a 2004-es *Submission* című iszlámellenes propagandafilmet forgatókönyvét. A film rendezője, Theo Van Gogh (a festő Vincent szintén Theo nevű testvérének leszármazottja) meggyilkolása óta Hirsi Ali folyamatos rendőri védelem alatt áll, és ismeretlen helyen él. Mivel a holland politikai menedékjog megszerzése érdekében 1992-ben valótlán adatokat adott meg, lemondott 2003-ban megszerzett képviselői mandátumáról, ami az akkori holland kormány bukásához vezetett. 2007 óta holland-amerikai kettős állampolgár, és az iszlám nemzetközileg egyik legismertebb kritikusa.

Legújabb könyvében, a *Heretic: Why Islam needs a Reformation now* című kötetben (kb. *Az eretnek. Az iszlám reformáció szükségességéről*. Harper Publications, 2015) a rajongói által rettenthetetlen jogharcosként és a szólásszabadság hősnőjeként számon tartott szerző amellett érvel, hogy az iszlám extrémizmus jelenlegi előretörése a reform lehetőségét nyújtja a mérsékelt muszlimok szá-

mára. A kötet részletesebb ismertetése helyett itt csupán a kanadai Maclean's folyóiratnak adott interjúja főbb gondolatainak összefoglalására vállalkozhatom.

Kiindulópontként A. H. A. azt szögezi le, hogy jelenleg egyetlen, reformálatlan iszlámról, de a muszlimok három csoportjától beszélhetünk. Az elsőt a vallási fundamentalisták és szélsőségesek alkotják, a másodikat a muszlimok túlnyomó többsége, akik „csupán békében szeretnék élni a maguk életét”, a harmadik csoportot pedig a reformerek alkotják. Megítélése szerint jelenleg az első csoport van fölényben (Iszlám Állam, Al-Káida, Al-Sahab, a Muszlim Testvériség, sőt Szaúd-Arábia és Irán), ez azonban (általa óvatosságnak mondott) becslése szerint a világ 1,6 milliárdos muszlim közösségének mindössze 3%-át teszi ki, vagyis mintegy 48 millió egyént. „Ők állami területeket uralnak, hatalmas erőforrásokkal rendelkeznek, és hajlandók olyan módszereket is alkalmazni, amiket a másik két csoport sohasem használna.”

Velük szemben erősíteni a túlnyomó többségben levő mérsékelt hadállásait könyvében. Elsősorban a bibliaértelmezésben már régóta meghaladott literalizmus elhagyását sürgeti. A vallásilag szélsőséges hívő számára ugyanis a Próféta egyes cselekedeteinek követése olyan tettekre buzdít a 21. századi civilizált világban, amelyek nem értelmezhetők másként, mint hadüzenet vagy közönséges bűncselekmény. Másodsorban sürgős változtatásra szorul az, amit Hirsi Ali így jellemez: „a halál utáni életben való túlzott érdekltség a halál előtti élet helyett” (*„excessive investment in life after death instead of life before death”). A harmadik pont maga az emberi jogokat sértő saria, a negyedik pedig egy Nyugaton kevésbé ismert elv, „a helyes megparancsolása és a helytelen megtiltása” (*al-amr bi-lma'rüf wa-n-nahy 'ani l-munkar*) alkalmazása, vagyis a kritikai diskurzust és a vitát ellehetetlenítő valláserkölcsterrorja. Dévényi Kinga összefoglalása alapján: „Az iszlám e fontos alapelve a Korán III. szúra 104. versében van először megfogalmazva. Ez az elv az, amelyikre hivatkozva be*

lehet avatkozni mások magánéletébe, és napjainkban az iszlám szélsőségesek erre támaszkodva igyekeznek terrorizálni a közvéleményt.” (Lásd *A dzsihád az iszlámban. Történeti áttekintés*. Keletkutatás 2013. tavasz. 5–28. 14.) Végül a *dzsihád* eszméjéről való teljes lemondás is az „iszlám reformáció” feltétele. Egyszerű felsorolásként ez persze utópisztikus hangzik, a kötet érvelése azonban sokkal részletesebb és alaposabb.

Érdekeséggéppen megjegyzendő, hogy címe, az „eretnek” (mint ezt az interjúban a kanadai riporter szavá is teszi) valójában nem a szerző iszlámmal szembeni álláspontjára vonatkozik, hiszen ebből a szempontból ő valójában *aposztata* (hitehagyott, vallásából kitért), akinek nincs semmilyen

joga az iszlámról nyilatkozni. „Eretneksége” a posztmodern liberalizmus egy bizonyos ágával szemben nyilvánul meg, amelynek képviselői ódzkodván az emberi jogi univerzalizmustól és a liberalizmus állítólagos dogmatizmusától, a konzervatív Ayaan Hirsi Alit azért támadták, mert bírálja egy olyan szent könyv szó szerinti olvasatának híveit, akik 7. századi módon viszonyulnak a homoszexualitáshoz, a nőkhöz, más vallásokhoz és egyéb kérdésekhez. A politikai eszmék bonyolult és sohasem egyszerűen a bal/jobbs felosztás mentén szerveződő konstellációinak köszönhetően ugyanis Ayaan valójában konzervatív politikus. (*Maclean's* 2015. április 13.)

Rigán Lóránd

VISSZATEKINTŐ

■ „A mindennapi szórványlét, szórványtapasztalat bőségesen elég okot szolgáltat a szerkesztőnek, hogy keresni kezdje a mélyebb összefüggéseket, amelyek ismeretében nem csupán történelmileg válhatnak világosabbá a dolgok, hanem a jövő is (talán) realisabban ítélhető meg” – olvasom az 1991 novemberében megjelent első szórványszámunkat záró *Szerkesztői szó* kezdőszekvenciájában. Lapszámfelelősként már kezdettől úgy láttam, hogy akár a gondok számbavétele is meghaladja a szerkesztőség lehetőségeit. Ezért aztán módosítottuk – „korunkosítottuk” – elképzeléseinket; így jutottunk el ahhoz a felismeréshez, hogy célirányosabb a szórványgondok egyetemes és ugyanakkor sajátos megközelítése. A belső szórványok világától ekként jutottunk el a világproblémához: a vándorlás, kivándorlás kérdésköréhez. (mindjárt a decemberi számban).

Sajnos azóta sem jutottunk ennél tovább. De erről nem mi tehetünk, hiszen az a *helyzet* idézi elő, amelyiknek ma is foglyai vagyunk. Csiki Lászlót idézném, aki – kényszerű magyarországi áttelepülése tapasztalatainak birtokában – ekképp összegzett 1995. januárjában: „A kisebbségi »ügy« szószólói [...] többnyire a régi módon beszélnek ma is. Hagyományra hivatkoznak azok előtt, akik nem ismerik azokat a hagyományokat (vagy csak azokat ismerik, amelyeket értelmiségi szószólóik kiválasztottak, közvetítettek, kultiváltak számukra); metaforákat használnak, melyeknek még elemei is érthetetlenek a kívülállók számára. A »kisebbségi« tudatot erősítjük, ahelyett, hogy az ember- és magyarságtudatot erősítenék. Mert mi volna, ha nem fogadnánk el, hogy kisebbségiek vagyunk – a szónak nemcsak számszerű, hanem egyéb értelmében is –, annak minden görccsel és követ-

kezményével? Már csak annál az egyszerű oknál fogva is, hogy a teljes emberi tudattal bíró egyén, közösség csupán *helyzete* folytán kisebbségi. Vagyis hogy a helyzetén és nem önmagán kell változtatnia...” (*Levél a szerkesztőhöz*)

A számfelelős ez alkalommal Kántor Lajos volt, akinek téma-beharangozóját ma is keserű szájjal olvasom. „Kinek kell a kisebbség? Az egyszavas, kegyetlenül hangzó válasz e kérdésre: *senkinek*. Főlöszleges a példákat, bizonyítékokat sorolni arra vonatkozólag, hogy a nemzeti kisebbséggel együtt egy országban élő többségnek (bevallja-e őszintén vagy sem) miért nem kell a kisebbség. Arra már bonyolultabb a válasz, hogy a másik (szomszédos) államba került, szülőföldjén őshonos kisebbség mikor és miért válik kényelmetlenné az ugyanazon nyelvet beszélő (szomszédos) többség, az anyaországbeli nemzet, anyanemzet számára. De amit így ritkán mondunk ki: maga a kisebbség is szabadulni szeretne kisebbségi státusától: többség akar lenni. Anyaországához, legalábbis anyanemzetéhez csatlakozhatna, ha tehetné. Minthogy általában nem teheti ezt a szülőföldjén, az elvándorlást választja – vagy egy más nyelvű és más kultúrájú többséghez, a saját országbelihez (esetleg távolibb külszágaihoz) asszimilálódik. Tehát előbb-utóbb mindenképpen felszámolja önmagát.”

A szórványgondokkal és a tömbmagyarság léthelyzetével egyaránt szembesítenek az identitástudat erodálódásának aspektusai. A *kivándorló irodalom* (Láng Gusztáv) nyomán támadt úrt változatlanul a kisebbségi írók töltik be, akiket portrévázlatában Bányai János Közép-Európa vándorainak nevezett. Minek köszönhető ennek a „bizonytalan arcképi és kétes egzisztenciájú” írófajtának a szívós fennmaradása? –